

Piramowicz Nowa
(7/III 1782)

XVIII. 2. 318.
<http://rcin.org.pl>

u. K. k. 29

M O W A

w DZIEN ROCZNICY

OTWARCIA TOWARZYSTWA

DO

KSIĄG ELEMENTARNYCH

na Seffyi Dnia 7. Marca Roku 1782.

przez

JMCI X. PIRAMOWICZA

Sekretarza Komiflyi Edukacyi Narodowey

w TEMZE TOWARZYSTWIE

M I A N A.

w WARSZAWIE.

XVIII. 2. 318

NAYIASNIEYSZY PANIE!

Wielorakie są Komissyi nad Edukacyą Narodową przełożoney sprawy, które iey pieczołowitości i władzy Rzeczpospolita publiczną uftawą powierzyła. Rozfądzanie praw i należytości funduszowych, zawiadowanie dochodami na edukacyą poświęconemi, przepisywanie i stanowanie sposobów wychowania dobrych Oyczyzny Synów, są to rzeczy nayważniejszye, do których się udział iey powagi rozciąga. Wszystkie te cele zabawiają Przeznacznych Osób tę Komissyą składających gorliwość i pracowitość. Odbiera nieuchybnie Nieustająca W. K. MCI P. M. Rada oddawanie rachunku z sądowego iey sprawowania. A głos powszechny w szród cizy upadłych nawet wyrokami tego sądu stron daie nieskazitelney iego sprawiedliwości świadectwo. Wyznaie tu wdzięczność swoją Komissyą Przeznacznym Kanclerzom Koronnym, z których iednego w gronie swoim liczyć ma sobie za szczęście, że kiedy nagleysze wydatków Funduszowych potrzeby niepozwo-

liły Jey dotąd opatrzyć mieysca na sądy swoje, od nich ma pozwoloną Sądów Aslesorskich Izbę. Czuie w tey mierze tę gruntowną i słodycz nadziei sprawującą prawdę, iż wzajemna między rządowemi udziałami pomoc i spólne wsparcie szczęśliwości i chwały krajowey drogą jest zastawą.

Zgromadzone na seymach Rzeczypospolitey Stany, wchodząc w roztrząśnienie rządów ekonomicznych tey Zwierzchności, w nieprzerwanych i chwalebnych zaświadczeniach swoich łączyły się z niepodległym całej powszechności Narodowey w tey rzeczy zdaniem. Wprowadziły w Konstytucye przepisaną ową Komisyyi na siebie samych ustawę, aby nikt z Osób oneyże ani Dóbr, ani Summ Funduszowych w żadne innym Obywatelom pozwolone kondycye, nie brał nigdy. Rzadki dalekich od zysku umysłów postępек, który znaczney odbiia zbyt rozlaną wieku naszego cheiwości skazę. Znayduie w tych i innych publicznych posług swoich chwalebna i okazała nagrodę, wukontentowaniu i łaskawym onych przyięciu TWOIM NAYIASNIEYSZY PANIE, który oddając iey sprawiedliwość, dzieło TWOIE własne uwieńczasz.

A jako nayprzedniejszy jest starań tey Komisyyi cel założony, Edukacya młodzi; tak nayobfzerniey się do zamiaru myśli i usiłowania iey rozciągają. Towarzystwo do Ksiąg Elementarnych wyznaczone, iey władzą upoważnione, ożywione iey duchem, a poprzednich robót powodzeniem pokrzepione, nieprzestaię dawać dowodów chęci swoiey służenia Oyczyźnie. Gdyby nam pozwolono było stawiać się w oczach całej powsze-

wfszechności Narodowej, gdy się powinnością powo-
łania naszego zabawiamy, i to wszystko na iawiu czy-
nić co w spokojnym zaciżeniu czynimy; przybyłoby
zaiste posługom naszym blasku i odgłosu, ale wartość
onych cała icst w szlachetnych pożyteczności Narod-
owej chęciach i zapewnionych za rozszerzeniem światła
w przyszłości skutkach. Mamy tę pociechę, iż większa
część dzieł przedsięwziętych wykonana icst, co icstycze do
uczynienia zostaie tym Osobom zlecono, których zda-
tność i chęć powodzenie wyboru zaręcza.

Czytanie przełożenia na Polskie Algebry, o którey
roku przeszłego dałem sprawę, i przełożenia Fizyki
większą część posiedzeń naszych zabawiało. Fizyki
wstęp i tę część, którą ogólną zowiemi, podał nam
Jmć Pan Hube. Dzieło icgo, bez żadnego rzeczy po-
większania zaświadczyć możemy powszechne czytających
zalecenie barzo sprawiedliwie otrzymało. Sposób któ-
rym pisane icst sprawi, że podając młodemu prawdzi-
wą naturę Filozofią, zabawiać go różnaitością pożyte-
cznych, a przytym miłych wiadomości będzie. Jasne,
gruntowne, od czczych, które fizycznemi darmo nazy-
wano pytań dalekie, prowadzi rolnącego człowieka na
tor głębszych znaomości tego wszystkiego, co w łonie
swoim natura ku użytkowi społeczności zawicra. Zasta-
nowiwszy go zaraz na ziemi, którą zamieszkiwa, ska-
zuie mu co w niej pod oczy icgo podpada i przez to
prowadzi do poznania tego, czego one zasiągnąć nie
mogą. Daie mu prawie widzieć icy kształt, icy wzglę-
dem innych okrągu świata gmachów położenie: wła-
sności icy dla nas potrzebne, a zatym za skazaniem na-

tury wiadome, odkrywają się przed rozumem iego. Toż postępując do uważania wód, powietrza, ognia, przymiotów ogólnych ciała, powiada mu to wszystko o czym w nich postrzegania ciągłe i naysilniejszy doświadczenia zapewniły.

Zakończywszy Jmć Pan Lhuilier wszystkie Elementarney Matematyki części zwyczajnym w szkołach lekcyom z przepisu Komisji wyznaczone, złożył dzieło w łacińskim języku *de relatione mutua capacitatis & terminorum figurarum geometricè considerata*, które do Komisji za dokładne i użyteczne tak Nauczycielom iako i mającym większą zdatność a ochotę do głębszych nauk matematycznych uczniom przez iey potwierdzenie uznane jest, i w tych dniach z pod prasy wychodzi. Postanowił Autor w tej książce dopełnić te materje geometryczne, których elementarney dzieła granice wyłuszczyć mu nie pozwoliły, i wyłożyć dokładniejszym niż dotąd czyniono sposobem, iaką obięcie figur z okryśleniem onychże ma wzajemność, iak iedno od drugiego zawisło.

Widok, czyli *prospectus* tego dzieła uwalnia nas od opowiadania w szczególności rzeczy w nim zawartych. Zamiar iego poznać można z tego, co się krótko namienia. Pospolito jest u tych, których uczenie się Matematyki, lub innych fizycznych umiejętności nie wzwyczaiało w uważanie, i zastanowienie się umysłu, iż mięszają, i za iedną biorą wielkość figury, i iey ograniczenie, iż iedno przez drugie miarkują i stanowią. Wyłożenie małej liczby iasných przykładów, i pod zmysły podpadających wystarczać może do przekonania o tej
w są-

w sędzeniu omylającej prędkości tych, którzyby nie mogli zasięgnąć całej ogólnie teoryi. Chociaż to dzieło ma być w pierwszym widoku uważane, jako matematyczne szczerze, jako dzieło teoryi, początki jednak i nauki jego zawierają przy zastosowanie do Fizyki i Mechaniki, i do innych potrzeb pospolitego życia, jako to w oznaczaniu i określaniu granic gruntów, w określaniu murów i innego opasania, w kształcie naczyń i sprzętów domowych, w których przypadkach przy równości innych korzyści, koszt, czas i praca tym mniejsze będą, im figura onych barziej się zbliży do tych figur, które Geometrya wytyka jako mające własność najwyższej, że tak rzekę wielkości lub małości. Poprzedza samo dzieło wstęp obszerny, w którym Autor daje wiadomość o robotach Geometrów tak dawnych, jako i nowszych około tegoż celu. Część rzeczonoego wstępu największej dla młodych Geometrów wagi jest ta, w której porównywiają się sposoby uczenia i działań matematycznych. Przeciwność między dwoma Narodami w polityce i obyczajach panująca zachodzi aż do nauk i umiętności, w których zdaie się, iż jeden powszechnie być powinien sposób widzenia i myślenia. Matematycy Angielscy ujęci prostotą i jasnością dzieł Geometrów starożytnych, trzymają się ich sposobu z wielką usilnością i niejakim nawet entuzjazmem. Opacznie wielka liczba zamorskich tamtemu krajowi Matematyków widząc jako jest rozciągłość, jako w stosunkach powszechność kalkułu ogólnego, a mianowicie kalkułu, jak jest dzisiaj, wyższego, mniej ważą sposób starożytnych. Autor bierze szrodek między tym dwoma

jakim, a sobie przeciwnym mniemaniem. Z liczby wielu młodych przedsiębiorących nauki matematyczne, większa część do tego tylko jest powołana celi, aby nabyli ducha porządku i dokładności, który znamieniem jest tej nauki i który ma się wydawać w każdym stanie życia. Poglądając na umiejętność Geometrii w tym widoku logicznym, iż sprostywa rozum i gruntownym go czyni, nie wątpi Autor dać pierwszeństwo starożytnych Matematyków sposobowi, których dzieła przez jasność, związek części i ściśłość w postępowaniu dziwnie ku temu końcowi służą. Ile do tych uczniów w których zdatność i upodobanie prowadzi do głębszych w Matematyce wiadomości, i którzy w tej nauce samą iey umiejętność za cel mają, stanowi Autor, iż uczenie się głębsze kalkulu w ogulności i kalkulu wyższego jest im nieochybnie potrzebne. Ale razem przyznaie, iż i w tym sposobie ci największe postęпки obiecywać mogą, którzy bez pospiechu w pierwszym owym usilniey się zabawiać i ćwiczyć będą. Tym się prawidłem rządziła Komissya, gdy elementarnym Matematyki dziełom pierwszego starożytnych sposobu trzymać się przepisała.

Historyi powszechney część pierwszą, iuż Klasa trzecia odebrała. Złączona z nią Geografia ułatwi obydwóch nauk nabycie, i trwałość im większą w pamięci nada. Wypisy do tej dziełom ludzkich części stosujące się z Klasyficznych Autorów wybrane są.

Do złożenia Historyi Naturalney na Szkoły wezwany jest Jmć X. Kluk znany w kraiu dziełami, w których okazującą się pracowitość i chęć służenia Oyczyźnie

znie raczyłeś NAYIAŚNIEYSZY PANIE z powodu Oycowskiewy opieki i sprzyiania pożytecznym Naukom, Medalem zaśluzonych zaszczycić. Ma on podać układ podiętego dzieła, aby od znakomitych w tey umiętności Nauczycielów w Szkołach Głównych, Krakowskiewy Jmć Pana Jaskiewicza, w Wileńskiewy Jmć Pana Giliberta, roztrząśniony i wydoskonalony został. Jmć Pan Jaskiewicz tu się właśnie teraz znajdujący zleconą robotę wykonywa. Dał się on z szacunkiem poznać ludziom Uczonym w zagranicznych Kraiach: w Wiedniu na Naukach i wykonaniu lekarzkiewy sztuki przy dłużey bawiwszy, kosztem Komissyi do Francyi wysłany, między Osoby Towarzystwa Królewskiago Medyków policzony, w Akademii Paryskiewy umiętności za korespondenta obcego przyjęty, zabiera się do obięcia Katedry w Szkole Główney Krakowskiewy. Równie należy mi powinzować teyż Szkole dzisieyszego w niey Nauczyciela Matematyki wyższey, Jmci Pana Sniadeckiego; którego ziednaney za granicą ofobliwie u Paryskich uczonych sławy miałem ukontentowanie być świadkiem, gdy ón naznaczony na tęż Katedrę od Kommissyi przyzposobienia swego tamże dokonywał. Dowcip iego prawdziwie od zwyczajnych dowcipów wyższy, rozum za równo gruntowny iak czysty i iasny w poięciu i wyłożeniu myśli, rozsądek, rządca dowcipu i umiętności, nie zawodny wydaie się w lekcjach iego, w tym wszystkim co z pod ręki iego wychodzi, a mianowicie w tey Mowie, przez którą Szkołę Matematyki otworzył, która wychodząc na iaw o rzetelności pochwały przekona.

Tłumaczenie książki elementarney o ogrodnictwie przez Jmci Pana Generała de Rieul podaney zakończone, oddał dzisiejszy Trybunału Koronnego Prezydent Jmć Xiądz Sierakowski, który iako się chętnie ze szczerego przyślugi dla Edukacyi Narodowej powodu tey pracy podiał, tak w śród ważnych zabaw Urzędu swego związku z Towarzystwem naszym ku swoiey prawdziwey chwale, która na tym zależy, aby iak nayobszerniey społecznosci być użytecznym, i ku naszemu zaszczytowi chciał zachować.

Chęć przyspieszenia aby wynikające z układu instrukcyi publiczney dzieła dokonane zostały, kazała upatrywać zdatnego Pisarza do zrobienia Historji Umiejętności, Nauk i Kunstów. Nie można było znaleźć zdatniejszey głowy i ręki, iako Jmci Pana Pfledrera. Wezwany zatem podiał się tey pracy. Nie podobna iest w tym mieyscu nie wynurzyć słusznego żalu z oddalenia się od nas zacnego tego Męża. Jmć Pan Pfledrer nie potrzebuie rozszerzenia się z oddaniem mu sprawiedliwości przezemnie. Póki między nami przebywał, usługi iego publiczne na Urzędzie pierwszego Dozorcy Szkoły Rycerskiey od W. K. Mci chwalebnie założoney, z naywiększą pilnością, z pracowitością rzadką, z obszernych i gruntownych wiadomości swoich rostopnym użyciem, dobroć iego charakteru, obyczaje nie skażone, ziednały mu w całym Korpusie, i u Przełożonych wyfoki i w cale nie popospolity szacunek. Rady i roboty iego poświęcone na dobro Edukacyi Kraiowej, nie ustępujące nikomu z rodaków służenia Narodowi Polskiemu chęci, zniewalały mu publiczną wdzięczność. Kiedy nas od
iechał

iechał zawołany do usług własney Ojczyzny, żal powzięchny z tey straty, sprawiedliwe i w skutku okazane Komisji Edukacyney cnotcie i zasługom iego zaświadczenia, ofiarowane od niego w przyjętych raz usługach związków z nami zachowanie, usprawiedliwiaią dawane przytomnemu znaki poważenia i przychylności. Naychwalebniejszą dla niego nagrodą są łaskawey i szczeguły ku niemu W. K. Mci dobroci dowody, które, szacuiący zasługę i dobra pospolitego miłość, kochaiący Nauki i uczonych, dawać mu, i w przeciągu przebywania w kraiu i w czasie odiażdzu raczyłeś. Odebrał z Rąk Twoich NAYIAŚNIEYSZY PANIE pełną czi dla siebie odprawę, odebrał kosztowny a Pańskim Imieniem Twoim naznaczony pierścień, odebrał na koniec umyślnie dla siebie bity złoty Medal z wyobrażeniem KRÓLEWSKIM, i chwalebny nader dla siebie napisem. Obnosić będzie po innych Kraiach te szacowne Oycowkiewy nad Edukacją Narodową Opieki, i szczodrey dla pracuiących około niey dobroczynności znaki. Ta Pańska dobroć ku iednemu z Kollegów naszych, rozciąga na Nas wszystkich nayszczulszey wdzięczności obowiązki, i do zasługowania sobie, tą, którąśmy przedsięwzięli drogą, szczytów dobrego obywatelstwa nayspotężniey nas zagrzewa.

Mieysce odieżdżaiącego Kolegi zastąpił Jmć Pan Lhuilier bardzo dobrze z wysnienitych dzieł swoich Edukacyi, a zatym Kraiowi zasłużony.

Wiadome jest opatrne przez Kommissyą Edukacyjną założenie Nauczycielskiego Stanu, w którym ona nieustannie dostarczania ludzi do tego Urzędu zdalnych
potrze-

potrzebie naykuteczniej zaradzić chciała. O celu temu stanowi zamierzonym, o powinności i charakterze Obywatelskiego Nauczyciela, o środkach do tego obranych, w przeszło-roczney Mowie uczyniłem sprawę. Przyszło niniejszego roku do otwarcia i wprowadzenia tego Stanu. W oddaleniu innych Komissarzów J. O. Xiąże Jmé Biskup Płocki Prezydujący, i J. W. Podkanclerzy Litewski podjęli się tey ważney sprawy, od wykonania której gruntowniejsze tak pewności i stałości ustawy, iako i zamierzonych z niey owoców zawisły nadzieie.

Xiąże Jmé Prezydujący w Kommissyi wezwał do Warszawy Rektorów, i innych Przełożonych Szkolnych w Koronie. Z naydzielniejszą gorliwością przełożył im koniec zamierzony zjazdowi, cel ustawy; pochwalając ich dawniejsze prace, do dalszych i świętością powołania, i zamierzoną onym chwałę i nagrodą zachęcając, zaprosił do zważenia, i komuby się podobało przyjęcia Akademickiego Stanu. Dano czas roztrząśnienia obowiązków: rozwiązywane na posiedzeniach zachodzące trudności i wątpienia. Na koniec przyrzeczenie przyjmujących ustawę i podpisy w ręku iego złożone. W nowey iuż Hierarchii Nauczycielskiej związku każdemu oznaczono, i upoważnieni Dyplomatami Rektorowie. Znać było powolność rozważną i od szlachetnych powodów natchnioną, znać gorliwość dawniejszych iuż usług. Skutkami okazaną, wielką z rozwagi i doświadczenia w całym postępowaniu rostopność, wszystkie przyszłych owoców pewne zadatki z strony tych zacnych osób, którym rząd i dozór Edukacyi po całym Kraiu przełożona nad nią Zwierzchność poruczyła.

W Li-

W Litwie Podkanclerzy W. Xięstwa znalazł plac dziwnie dogodny mądrości i gorliwości swoiey. Z iak gorzącą chęcią wziął się do wprowadzenia Nauczycielskiego Stanu, z iaką radą i przezornością postąpił sobie w wykonaniu tego dzieła, świadkiem iest cała Prowincya, świadkiem skutki czynów iego. Trzeba było uczynić rozrządzenie na nowo Szkoły Główney Wileńskiej. Dobry z przyrodzenia rzeczy wynikający podział umiejętności i nauk, wybór Nauczycielów zdatnych, ułożenie ekonomii, i rządu wewnętrznego z oszczędzeniem Funduszowych dochodów, wszystko się winno wysokiey roztropności, i pracowitości Ministra tego. Nowe Katedry, Lekarskiey Nauki J. P. Bisio znany w Kraiu z doskonałości swoiey, Historii Naturalney Jmć P. Gilibert, który będąc w uslugach W. K. MCI na sławę już dobrze zarobił, z gorliwością obięł i pracami swemi mądrość wyboru usprawiedliwiaią.

Wyższy Ustawy Nauczycielskiego stanu, o których roku przeszłego uczyniona iest wzmianka. Układ Zgromadzenia tego podany był Komissyi od Jmć X. Popławskiego Rektora terażniejszego Kandydatów na Nauczycielstwo przy szkole Główney Krakowskiey. Użyteczny i zasłużony ten Mąż, rzucił fundamenta całej budowy, wyłożył wywody i przyczyny każdej prawie ustawy, naznaczył związki Osób i Zgromadzeń szczególnych, związki całej Akademickiey Hierarchyi. Oddano sprawiedliwość gorliwości Autora, i kierowanej roztropnością a doświadczeniem pracy iego. Urząd Rektora Seminarii, Katedra Moralney Nauki i Prawa w Szkole Główney, przyłączone do tych dostoi-

ciństw

ieństw korzyści, dały mu poznać na jaki szacunek, na iak wspaniałą wdzięczność u Komisyyi sobie zaśluzyl.

Trzeba bylo na tey osnowie wyrobic dzieło dokładne Ustaw, wystawic i wyłuszczyć obowiązki tak w powszechności całego Zgromadzenia, iako szczegulne do domów, Osób i przypadków stosowane. Trzeba bylo zamierzysz raz wysoki cel Edukacyi Narodowej, którym jest dać społecznosci poczciwych i oświeconych ludzi, Oyczyźnie dobrych Obywatelów, wszystkie i naydrobniejsze na pozor przepisy i same wyrazy iednością zamiaru spaiac i kierowac. Trzeba bylo w szczegulności opisać sposób kształcenia duszy, sposób Instrukcyi. Podobało się Prześwietney Komisyyi zaszczyć mnie powołaniem do tey roboty. Wezwano do pomocy rad i uwag kolegów w Towarzystwie naszym. Ważność i zamiar dzieła mogły trwożyć niezdolność; ale nic nie mogło być powabniejszego, ani więcey odwagi i ochoty sprawuiącego, nad szlachetność i pożyteczność przedsięwzięcia. Należało w oczach społecznosci i następnycy Obywatelów wystawic, iak opatrzone, iak prawdziwy pożytek Oyczyzny zamierzaiące, iak na wszystko baczne rady i zamysły Komisyyi Edukacyney. Nie same nauki, nie sama publiczna i domowa Instrukcyja ma w tym dziele miejsce. Ułożenie nasze nauk nie Szkołom ale życiu słuzące, samo przez się, zaraz okazuje ogulność zamiaru. Edukacyja Fizyczna sposobiąca człowieka do prawdziwego dobra w zdrowiu i silych zdolnych na usługi Oyczyzny; Edukacyja Moralna wpaiająca w umysł prawdy nieodmienne obyczaiowe, w prawuiąca przez zwyczaj w ławność

twość i stałość cnoty, całą myśl w tym dziele zabrały.

Sposób rządu wewnętrznego w Zgromadzeniach, sposób ich obrad za powodem samego rozumu i sprawiedliwości przepisany; przestrogi i rady dla Rodziców, Nauczycielów, dla domowych Dozorców i Uczniów, podane; dobroczynność Obywatelska Komisji opatrująca z Funduszem Edukacyą ubogiej Szlachcie i żądająca tę przysługę obfzerniej rozciągnąć, gdyby dochody pozwalały; wszystkie te rzeczy przekonają każdego, iako wielkiego owego celu w niczym nie spuszczano z oka.

W Edukacyi Moralney naycelniejszy otrzymuie miejsce Religia. Rozdział Ustaw, w którym dane są Przepisy o Czcii i służbie Bożej, o obowiązkach tych, którzy posługi duchowne odprawują, da oczywiście poznać troskliwość tej Zwierzchności, o wpoieniu prawd Religii w umysły młodych, o wpoieniu w nich ferca gruntowney pobożności. Zalecano stawiać w oczach młodego człowieka Religią nieoddzielnie podającą mu prawdy objawione, iako i wynikające z nich nauki o nayświętszych obowiązkach człowieka i Obywatela, Religią poświęcającą wszystkie cnoty społeczeńności, zapewniającą icy związki, i zakładającą tamę gwałtownościom i wybiegom namiętności ludzkich. Zalecono odprawującym posługi duchowne, aby z roztropnością i srodką czułością starali się umysł i ferca utwierdzać, przeciwko błędom zafałanego rozumu, i okazaeniu żądzi niepokromionych. Naznaczono dni w każdym Miesiącu do oddawania uroczy-

uroczyſzſzey Czcii Boga i uczestnictwa tajemnic ſwiętych. Nauka Religii ciągle przez cały bieg Instrukcyi przepiſana ieſt.

Będzie ksiązka obyczajowey Nauki na prawie przyrodzonym zaradzoney. Ale na małoby ſię przydało wyłożenie prawd Moralnych, roſprawianie o powinnościach wzajemnych; gdyby z Nauką onych nie łączyła ſię Edukacya Moralna, to ieſt nieprzerwane ſtanie Osób do wychowania Synów Oyczyzny powołanych, aby zaraz młodego człowieka w prawiać i wezwyczaiać w nałogi dobre. W uſtawach, o których mówimy peſno ieſt rad i przeſtróg dla rodziców, dla rządców Szkolnych i Nauczycielów, iak ſobie w tey mierze poſtępować mają. Na Szkoły naſze poglądamy, iako na Szkoły życia, na Szkoły poczciwości i cnoty. Uwaga na potrzeby, i związki młodego, na okoliczności i okazy, w których ſię wiek iego znajduje, na niebezpieczeńſtwa zarazy umyſtu i ſerca, Przepiſami w tey rzeczy kierowała. Zdało ſię między innymi niebezpieczeńſtwa znaczniejszy być to, które załoſne doſć doſwiadczenia poznawać daią w penſjach iak zowiemy, płci ofobliwie żeńſkiej. Troſkliwoſć tey Naywyżſzey nad Edukacyą Zwierzchności, nie mogła na tę część, na ten rodzaj Edukowania nie obrócić oko. Myſli ſwoie w tey tak ważney rzeczy wytłumaczyć mi zleciła, i w Rozdziale o Rektorach i Pro-Rektorach wytłumaczono ſą. Rektor i Pro-Rektor owszem Osoby wſzyſtkie Edukacyi poſwięcone, rządząc ſię roſtropnoſcią i gorliwoſcią o dobro ſpół-Obywatelów ſwoich, radami i przeſtrogami wspierać mają Rodziców około powierzenia

nia dzieci tym, którzy się ich ćwiczenia i uczenia podejmują w społeczeństwie stołu i mięszkania; co pensjami i Konwiktami zowią. Otworzą szczerze Rodzicom lub Opiekunom chcącym panienki oddawać Mistrzom lub Mistrzyniom na pensye: iak ciężko jest zdane do tak ważney sprawy, iaka jest Edukacya, Osoby znaleźć; iak często tey postugi podejmują się tacy Mistrze i Mistrzynie, które z własney Edukacyi, z obojętności w Religii, z niedostatku znajomości świata, z przeszley kondycyi i stanu, z podłych a czasem i gorszących obyczajów, z niedobrego w stadle poźycia, z pogardy Kraiu i Obywatelów, z zaniedbania zupełnego podjętych obowiązków, które z powodu samego zysku przyimują, korzystając z niewiadomości Rodziców, szkodliwemi niezmiernie bywają na całe życie dla poruczoney sobie młodzi; iako przez braknienie dobrych Metrów ięzyków obcych, tańcu, muzyki &c. śmieszniemi wychowanie swoje czynią, niepostrzegających Rodziców i krewnych ludzi. Powiedzą im, że odesłanie do stołecznego miasta na pensye, psuie w więkšzey części Obywaterek dołę na dalszy bieg życia, kiedy przyuczone do błasku powierzchownego, do Popisywania się z talentami, do rozrywek, przeiaźdek, widowisk, do sądzenia o ludziach z pozoru i ze stroiu, nabrawszy chęci wyrównywania w zbytkach i naśladowania bogatzych, potym losem swego stanu mające trawić na wsiach, wiek znajdują w skażoney imaginacyi i w zbałamuconym fercu źródła niesmaków, nudów i przykrości niezbytych, wpadają wnieścześnie albo płocheho wyboru małżonków albo złego w małżeństwie poźycia. Przełożą, iż lepiej

B

aby

aby dzieci nie umiały, kiedy inaczej być nie może, języków, i nie miały innych powierzchownych talentów, a gruntowne wychowanie w Religii, cnocie, obyczajach, gospodarstwie, robotach stanowi swemu przyzwoitych, stały się potym dobrymi żonami, matkami, paniami domu; że ten istotny jest cel Edukacyi córek tak w stołecznym mieście, iako po Woiewodztwach, że takie wychowanie Rodzice a szczególnie Matki przez się same obowiązane są dawać; że się uczyć mają wykonania tej powinności nieoddzielnej od Rodzicielstwa; że oni są w odpowiedzi Bogu, dzieciom, Ojczyźnie, jeśli tego nie umią albo nie chcą czynić.

A kiedy zbieg różnych okoliczności to sprawi, iż przyjdzie do otwarcia takowych pensyi w mieyscu wydziału Rektora, w tedy znieście się ón naprzód z Rodzicami, i dojrzy, aby żadna Osoba nie otwierała pensyi, bez pewnych świadectw o Religii, obyczajach, i zdadności swoiey; postara się być przekonany przez się samego co takowy Mistrz lub Mistrzyni umie: zwyż wyrażone przestrogi i te, które się pod Rozdziałem o Edukacyi Fizycznej zawierają przełoży, a za poddaniem się onych Ustawom Przepisanym na pensye, rzecz do Komisji doniesie końcem otrzymania pozwolenia. Dogaćdać będzie, żeby Nauki przyzwoite dawane były zacząwszy od dobrego czytania i pisania po Polsku, rachunków; żeby uczono robót ręcznych przyzwoitych; względem sposobu nauk zaleci książki Szkołom podane, a mianowicie Moralney Nauki i Historiy zwłaszcza Narodowey; zakaże Romanów prócz Telemaka, wyciągać będzie podania sobie Rejestru Książ. Co do Edukacyi

kacy Moralney i obchodzenia się względem Instrukcyi, podaje za prawidło Przepisy dla Nauczyciela Moralney Nauki, dla Professorów w ogólności, dla Dyrektorów, z przyzwoitym do okoliczności płci, wieku i kondycyi przystosowaniem. Zaleci i dopilnuie, aby młode Panienki wprawiano do szczerości, i zamiłowania prawdy, do kochania Ojczyzny swojej, przygotowywano do tych obowiązków, które tę płeć w dalszym wieku czekaią, być dobrymi jako się rzekło żonami, matkami, paniami &c. do tego wszystkiego przykładem swoim Mistrzyni przodkować mają. Zakaże, aby nigdy w iednym domu dzieci różney płci nie były trzymane; aby nie więccy nad ośm Osób na Edukacyą przyimowano, i to nie dłuży iak do lat czternastu wieku; aby do kompanii i obcowania nie przypuszczano, chyba krewnych i Osoby znaney stateczności, a to zawsze w przytomności Mistrzyni. Sam Rektor wizytować takowe pensye będzie, mając oko z naywiększą przystoynością i delikatnością, aby się wszystko porządnie i obyczajnie działo, aby Instrukcyja szła pożytecznie.

Nie można było mówić o Edukacyi Narodowej, po wielu mieyscach dzieła tego, nie zalecać starań około Edukacyi Fizycznej. Pełne są takich przypisów Rozdziały o Uczniach w ogulności, o Uczniach z Funduszu utrzymywanych, o Dozorcach domowych, o dniach i czasach wolnych od Szkoły. Potrzebna atoli mającemu zlecenie złożyć całe dzieło Ustaw Edukacyjnych zdała się, w osobnym Rozdziale stawić woczach Rodziców i innych wychowaniem zabawionych zebrane w tey mierze celnieysze prawdy, w którym wyborze nie szuka-

no powabów nowości, ale korzyści gruntowney oczywistego pożytku. Założono, mówiąc do nich, za grónt przestrog te uwagi. Nieprzerwana osnowa starań około dziecięcia od pierwszych życia iego początków, starań stosowanych do pomnażającego się wieku, a zawsze za cel mających uczynić człowieka szczęśliwym, i do wykonania powinności zdolnym, takowa osnowa jest Edukacją Fizyczną. Związek i ziednoczenie najsćislejsze duszy z ciałem, gruntowe istotną potrzebę i okazie równie ścisły związek Edukacyi Fizycznej z Edukacją Moralną. Nie można być szczęśliwym, nie można nabierać oświecenia umysłu, dzielności duszy, łatwości w używaniu iey władz, zdatności i zręczności w wykonaniu obowiązków swego stanu, bez zdrowia, bez mocnego i trwałego złożenia ciała. Zdrowie zaś, czerstwość, moc zmysłów i sił, od pierwszego wychowania, od sposobu życia w młodzieńskim wieku nieochybnie zawisły. Pokarm, pielęgnowanie hartowne z pomiarkowaniem, lub miękkie i zniewieściałe obchodzenie się z dziećciem, więcey, niż się pospolicie rozumie, wpływają w przymioty umysłu i serca, w charakter duszy człowieka. Za pierwszymi wrażeniami idzie przywyknienie, wprawa i nałóg; a ten jest po więkzszey części naturą. Na tey prawdzie zasądzone rady ściągają się do ogulniczyszych Przepisów, o istotnym obowiązku Rodziców zaprzątania się wczesnie Edukacją dzieci, z zaniedbania którego wynikają błędy i przywary, późniejszymi naukami, strofowaniem, karaniem, niepoprawione i niezgładzone. Powiedziano im iako słabość i niedołążność człowieka nietylko iemu samemu życie

życie czyni ciężarem, pozbawia go korzyści towarzys-
stwa ludzkiego, użycia darów Opatrzności; ale też
szkodę niezmierną Narodowi całemu i Obywatelstwu
przynosi. Gdyż moc i obrona krajowa z siły i mo-
cy ludzi w szczególności wziętych składa się i stano-
wi: bo przy równości inszych korzyści i kondycji,
a częstokroć i bez tey równości, ten nakoniec kraj
potężniejszy być musi, który siłą i czerstwością kaźde-
go z osobna obywatela drugi Narod przewyższa. Do-
świadczenie uczy, iak daleko słabsze jest dzisieysze po-
kolenie od dziadów swoich: ten skutek, który się za-
niedbania Edukacyi winien, w późniejszy potomność
przesłany, z większą się jeszcze powszechności szkodą
pomnoży, jeśli temu wychowanie męskie nie zabieży.
Powiedziano, iaka być powinna bacność w wyborze
Osób do karmienia i piastowania dzieci, co do zdro-
wia ciała, co do przymiotów Duszy i obyczajów; iak
uważa względem naydrobniejszych okoliczności,
pożywku, powietrza, ćwiczenia i hartowania sił, i tym
podobnych. Dane przestrogi około postępowania z
młodemi względem nauk; wystawiono nieprzyzwoistość
i błąd Rodziców i Nauczycielów, którzy się uwodzą
ową próżną a równie śmieszną iak szkodliwą chęcią, że-
by się dzieci z dowcipem i obciążającemi samą pamięć
naukami popisywały. Naypierwsze i nayistotniejszy sta-
ranie być powinno, żeby nabywały rozsądku, którego
miara jest każdemu wiekowi przyzwoita, i wczesnych
skłonności ku dobremu, ku zamiłowaniu prawdy i
rzetelności: czego wszystkiego bez Nauk Moralnych,
bez napominania i strofowania nabiorą, kiedy widzieć

będą Rodziców i tych którzy ie otaczaią, rozśadnie mówiących i pocziwie czyniących. Zalecono, aby utrzymiåc młodzież w powinney]podległości i uczciwości, nieprzytłumiać w niey bynaimniey żywości wieku, i przyzwoitey wolności; aby wmawiać zaraz w dzieci wstręt wszelkiey miękkosci, zniewiesciały delikatności i boiaźni, które i zdrowiu szkodzą, duszę osłabiaią, i pogardę a pośmiejch ściągac zwykły. Zalecono, aby i codziennie pewny czas dawany był ćwiczeniu sił, i osobliwie dni wolne od Szkolnych zabaw na to obracane były, aby obierano ćwiczenia i gry służące do mocy, szykownosci i zręczności ciała, do męstwa i odwagi, aby za naygodniejszye Obywatelskiey młodzi poczytane były ćwiczenia takowe, które obrotów żołnierskich naśladuią; aby popisuiących się męstwem i zręcznością przełożeni nagrodami i wieńcami ozdabiali. Nic barzicy do wpoienia męstwa, mocy duszy, szlachetney wielkomyślności i ducha starodawnego Rycerstwa nie pomoże, iako takowa młodzi zaprawa. W niey rostronnie kierowani, nauczą się rozeznawać bezrozumne iunactwo, od prawdziwego męstwa i waleczności; zawczasu przekonani zostaną o tey prawdzie, i do uiszczenia icy przygotuią się, iż każdy Obywatel we wsfytkich krajach, ale osobliwie w Rzeczypospolitey, żołnierzem, to jest obrońcą Oyczyzny swoiey być powinien, nieoglądającym się na płać, ale idącym torem sprawiedliwości i honoru. Więcey omiiam.

Taki jest widok tego Statutu, takie obięcie celni i sżrodków w tey robocie, o którey czyni sobie nadzieię Komisya, iż skutki i czas dalszy pomnażac będą iey
poży-

pożyteczność. Zamiar i zlecenie wykonać usiłowałem; dzieło ułożyłem i przed Tron W. K. MCI, przed Sąd Komisji przyniosłem.

Jest to los wielu praw, iż nie mogąc przejrzeć i obić wszystkich przypadków, prędey bywają do zachowania podane, nim podobieństwo wykonania zwązone. Rzecz niewymownie-dobru pospolitemu i powadze praw szkodliwa. Nie chcąc na ten szwank wydać Ustaw swoich Komisji, pierwszy raz je dając na jaw, pod nazwiskiem Projektu ogłosiła. Zalecone jest Przełożonym i Zgromadzeniom Nauczycielskim wykonanie onych; ale oraz nakazano, aby zdarzające się w samym wykonaniu trudności, stawiające się uwagi, wynikające wątpliwości, zbierane i przez Wizytatorów Zwierzchności przełożone zostały. Ta zważy przełożenia, roztrząśnie gdzie zachodzić będzie potrzeba odmiany i poprawy, i z pewnością prowadzona doświadczeniem, nada w ten czas rozsządzeniom swoim powagę i stałość udzielnych Ustaw. Rostropność, postępek ten cechą swoją naznaczyła, i niby wzór prawodawctwu skazała.

Te skutki pieczołowitości Komisji Edukacyjney, te owoce prac naszych niesiemy przed Tron W. K. MCI P. M. oddając hołd mądrości i Oycowskiej Opiece JEGO, a odnosząc tę naydroszą pociechę, że w czułości serca PANSKIEGO względem pospolitego dobra zapewnione nam jest świadectwo i zaszczyt pożytecznych Obywatelów.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

70
170

xviii.2.318